

**NASÎREDDİN TÛSÎ'NİN
AHLÂK FELSEFESİNE
ETKİSİ**

Murat DEMİRKOL

FECR

Fecr Yayınları: 162

NASİREDDİN TÛSÎ'NİN AHLÂK FELSEFESİNE ETKİSİ

Murat DEMİRKOL

Dizgi-Mizanpaj: CİNAS

Kapak: CİNAS

Baskı, Kapak Baskı: KALKAN MATBAASI

Büyük Sanayi 1. Cd. 99/32 İskitler
Tel: 3419234-3421656 Ankara

1. Baskı: Ekim 2011

ISBN

978-605-5482-22-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Rüzgârlı Cad. Rüzgârlı İşhanı No: 2/5 Ulus - ANKARA

Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: 311 47 89

Web: www.fcr.com.tr - e-mail: fcr@fcr.com.tr

**NASÎREDDİN TÛSÎ'NİN
AHLÂK FELSEFESİNE
ETKİSİ**

Murat DEMİRKOL

Ankara 2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	7
ÖN SÖZ.....	9

GİRİŞ

İSLAM DÜŞÜNCESİNDE

AHLÂK FELSEFESİNİN GELİŞİM SEYRİ	11
--	----

1. BÖLÜM

NASİREDDİN TÛSÎ VE

ETKİLEDİĞİ ÜÇ AHLÂK DÜŞÜNÜRÜ	23
1.1. NASİREDDİN TÛSÎ VE AHLÂK-I NÂSİRÎ.....	25
1.1.1. Nasîreddin Tûsî'nin Hayatı ve Düşünceleri.....	25
1.1.2. Ahlâk-ı Nâsirî'nin Ahlâk Felsefesindeki Yeri	37
1.2. CELALEDDİN DEVVANÎ VE AHLÂK-I CELALÎ.....	50
1.2.1. Celaleddin Devvanî'nin Hayatı ve Düşünceleri.....	50
1.2.2. Ahlâk-ı Celalî'nin Ahlâk Felsefesindeki Yeri	55
1.3. KINALIZÂDE ALİ EFENDİ VE AHLÂK-I ALÂÎ.....	62
1.3.1. Kınalızâde Ali Efendi'nin Hayatı ve Düşünceleri	62
1.3.2. Ahlâk-ı Alâî'nin Ahlâk Felsefesindeki Yeri	67
1.4. MUHYİ-İ GÜLŞENÎ VE AHLÂK-I KİRAM.....	74
1.4.1. Muhyi-i Gülşenî'nin Hayatı ve Düşünceleri.....	74
1.4.2. Ahlâk-ı Kiram'ın Ahlâk Felsefesindeki Yeri.....	80
1.5. AHLÂK KİTAPLARININ PLANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	84

2. BÖLÜM

NASİREDDİN TÛSÎ'NİN AHLÂK FELSEFESİNE

ETKİSİNİN MUKAYESELİ İNCELENMESİ.....	97
2.1. AHLÂK EĞİTİMİ	99
2.1.1. Ahlâk İlmi.....	99
2.1.2. İnsanî Nefis.....	104

2.1.3. İnsanın Yetkinliği	125
2.1.4. Mutluluk	135
2.1.5. Ahlâkın Değişebilirliği	147
2.1.6. Erdemler	151
2.1.6.1. Hikmet Kapsamındaki Erdemler.....	154
2.1.6.2. Yiğitlik Kapsamındaki Erdemler	155
2.1.6.3. İffet Kapsamındaki Erdemler.....	157
2.1.6.4. Adalet Kapsamındaki Erdemler.....	159
2.1.7. Erdemsizlikler.....	170
2.1.8. Erdemlere Benzeyen Erdemsizlikler.....	174
2.1.9. Erdemlerin Kazanılma Sırası	178
2.1.10. Erdemlerin Korunması.....	181
2.1.11. Nefis Hastalıklarının Tedavisi	186
2.1.11.1. Temyiz Gücüne Ait Hastalıkların Tedavisi	189
2.1.11.1. İtme Gücüne Ait Hastalıkların Tedavisi	191
2.1.11.1. Çekme Gücüne Ait Hastalıkların Tedavisi	199
2.2. EV İDARESİ	205
2.2.1. Evin Gerekliliği	205
2.2.2. Ekonomi.....	208
2.2.3. Karı-Koca İlişkileri	212
2.2.4. Çocuk Terbiyesi.....	217
2.2.5. Anne ve Baba Haklarına Riayet.....	228
2.2.6. Hizmetçilerin İdaresi	231
2.3. DEVLET YÖNETİMİ	234
2.3.1. Toplumsallığın Gerekliliği.....	234
2.3.2. Sevgi	241
2.3.3. Dostluk ve Düşmanlık	253
2.3.4. Devlet Çeşitleri	264
2.3.5. Devlet Başkanlığı.....	278
2.3.6. Yöneticilere Karşı Davranış Kuralları	287
SONUÇ	293
BİBLİYOGRAFYA	297

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	: Adı geçen eser
<i>a.g.m.</i>	: Adı geçen makale
<i>a.mlf.</i>	: Adı geçen müellif
<i>Hz.</i>	: Hazreti
<i>bkz.</i>	: Bakınız
<i>krş.</i>	: Karşılaştırınız
<i>Ktp.</i>	: Kütüphane
<i>Çev.</i>	: Çeviren
<i>c.</i>	: Cilt
<i>s.</i>	: Sayfa
<i>sy.</i>	: Sayı
<i>no.</i>	: Numarası
<i>thk.</i>	: Tahkik eden
<i>ö.</i>	: Ölümü
<i>md.</i>	: maddesi
<i>nşr.</i>	: Neşreden
<i>vd.</i>	: ve diğerleri
<i>vs.</i>	: ve saire
<i>v.</i>	: varak
<i>b.</i>	: bin, ibn (Arapça oğlu anlamında)
<i>İA.</i>	: Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
<i>DİA.</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
<i>AÜSBE.</i>	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
<i>MÜSBE.</i>	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
<i>İÜSBE.</i>	: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
<i>SÜSBE.</i>	: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
<i>HŞ.</i>	: Hicrî-şemsî

ÖN SÖZ

Müslüman filozoflar, “Müslüman” nitelemesini bile zait kılacak bir evrensellelikle dünya düşünce mirasını sahihsizlikten tarihin karanlık dehlizlerinde kaybolmaya yüz tuttuğu kritik bir zaman eşiğinde sahiplenerek kendi İslamî kimliklerinden ona yabancılaşma hissi vermeyecek bir doğallıkla taze bir ruh üflemişler; daha doğrusu evrensel felsefe adına yeniden dirilişin, İslam düşüncesi adına da yeni bir başlangıcın mimarları olmuşlardır. Müslüman filozofların bu duyarlılığı mantık, fizik ve metafizik gibi genel felsefe disiplinlerinde olduğu gibi dinî karakter taşıdığı sanılan ahlâk disiplininde de göstermiş olmaları, Müslüman yöneticilerin hüküm sürdüğü coğrafyalarda genelde Müslüman düşünür ve âlimler öncülüğündeki bir kadronun icra ettiği bir felsefe olması dolayısıyla İslamî nitelemesini alan “İslam Felsefesi”nin evrenselliğini belgeleyen önemli bir kanıttır.

Daha önce Ebu Bekir er-Râzî (ö. 925), Fârâbî (ö. 950) ve İbn Sînâ (ö. 1037)’nin kısmî eserler verdiği ahlâk felsefesinde ortaya konan ilk sistematik eser, İbn Miskeveh (ö. 1030)’in “Tehzîbü’l-Ahlâk”ıdır. Ama bu alandaki daha kapsamlı ve sistemli çalışmanın sahibi, İbn Miskeveyh’in söz konusu kitabını esas alarak İslam ahlâk felsefesinin şaheseri “Ahlâk-ı Nâsırî”yi yazan İbn Sînâcî Nasîreddin Tûsî (ö. 1274)’dir. “Tehzîbü’l-Ahlâk” Tûsî’nin eserinde yalnızca birinci bölümün kaynağı durumundadır. Onu İbn Miskeveyh’in kitabından ayıran ve özgünlük kazandıran kısımlar “Tedbir-i Menzil” ve “Siyaset-i Müdün” bölümleridir. Bu iki bölümün birincisinde İbn Sînâ, ikincisinde Fârâbî etkisi görülmektedir.

Bizi “Nasîreddin Tûsî’nin Ahlâk Felsefesine Etkisi” adlı bir çalışma yapmaya sevk eden etken, bir şeyin yokluğu değil, aksine bazı şeylerin varlığıdır. Bunu eskilerin tabiriyle mütemmim cüz olarak adlandırabiliriz. Tûsî’nin ahlâk felsefesi alanındaki etkilerini 13. yüzyıldan günümüze kadar süren zaman diliminde tüm taraflarıyla birlikte incelemenin zorluğu ortadadır. Bundan dolayı biz çalışma alanını “Ahlâk-ı Nâsırî”yi model alarak eser veren Celaleddin Devvânî (ö. 1502), Kınalızâde Ali Efendi (ö. 1572) ve Muhyî-i Gülşenî (ö. 1606) ile sınırlı tuttuk. Bu üç ahlâk felsefecisi temelde Ahlâk-ı Nâsırî’yi örnek alarak kitap yazmış olmakla birlikte eserlerine kendi meşrep farklarını ve üsluplarını yansıtmışlardır. Bu

bakımdan “Ahlâk-ı Celâlî”, “Ahlâk-ı Alâî” ve “Ahlâk-ı Kiram” Tûsî'nin söz konusu ahlâk kitabının plan ve muhtevasını büyük oranda yansıtmalarına rağmen kopya eserler yargısını geçersiz kılacak özgünlüğe de sahiptirler.

Bu çalışmaya ilham kaynağı olan araştırmalar, Harun Anay'ın “Celaleddin Devvanî, Hayatı, Eserleri, Ahlâk ve Siyaset Düşüncesi”, Abdullah Tümsük'in “Muhyî-i Gülşenî ve Ahlâk-ı Kiram İsimli Eseri”, Ayşe Sıdika Oktay'ın “Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî”, Anar Gafarov'un “Nasîruddin et-Tûsî'nin Ahlâk Felsefesi” ve Ali Mukallid'in “el-Ahlâk ve's-Siyaset ve'l-İctima Inde Nasîruddin et-Tûsî” adlı çalışmalarıdır. Daha önce de “Nasîruddin Tûsî'nin İbn Sînâcılığ”ı adlı doktora teziyle filozofluğunu çalıştığımız Nasîreddin Tûsî'nin felsefe, mantık, matematik, astronomi ve kelam disiplinlerindeki yetkinliğine oranla gerçekte ikinci planda kaldığı halde halk nezdinde şahsıyla özdeşleşen ahlâkçılığı, kendisinden sonraki ahlâk düşünürleri üzerindeki etkileri bakımından ilgimizi çekti. İslam düşüncesinde ahlâk felsefesinin kaynakları ve özgünlüğü meselesini araştırmak bu alandaki çalışmalara yapılacak önemli bir katkı olacaktır. Mustafa Çağrırcı'nın “İslam Düşüncesinde Ahlâk” ve İlhan Kutluer'in “İslam Felsefesi Tarihinde Ahlâk İlminin Teşekkülü” adlı araştırmaları sözünü ettiğimiz çalışma için gerekli temel ve motivasyonu oluşturacak niteliktedir.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş'te İslam düşüncesinde ahlâk felsefesinin gelişim seyrini gözden geçirdik. Birinci Bölüm'de Nasîreddin Tûsî ve etkilediği üç ahlâk düşünürünün hayatlarını, eserlerini, genel düşüncelerini ve ahlâk felsefesindeki yerlerini inceledik. İkinci Bölüm'de Nasîreddin Tûsî'nin ahlâk felsefesine etkilerini alan daraltması yaparak Ahlâk-ı Nâsîrî ile söz konusu ahlâkçıların eserlerini mukayeseli incelemek suretiyle tespit etmeye çalıştık. Yeri geldikçe düşünürlerimizin diğer eserlerine ve bu sahada yapılmış araştırmalara, yazılmış kitap ve ansiklopedi maddelerine başvurmuş olmakla birlikte esas olarak her dört ahlâkçının adı geçen ahlâk kitaplarını takip ettik.

Çalışmam boyunca görüş ve önerilerine başvurduğum araştırmacılara ve tashih konusundaki katkılarından dolayı eşim ve çocuklarıma teşekkürlerimi arz ederim.

Murat Demirkol
Ankara, 2011